

2006 йил 31 августдан
чоп этила бошлаган

ЖАМИЯТ

№ 01
(922)
2025 йил
9 январь,
Пайшанба

Ижтимоий-сиёсий газета

«АТРОФ-МУҲИТНИ АСРАШ ВА «ЯШИЛ» ИҚТИСОДИЁТ ЙИЛИ!»

Давлатмиз раҳбари ташаббуси билан янги йилга «Атроф-муҳитни асраш ва «яшил» иқтисодиёт йили» деб ном берилди. Бу қарор ҳар бири мамлакатимизнинг барқарор ривожланиши, юзага келган экологик муаммоларни хал қилиш орқали иқтисодий ўсишни таъминлашга қаратилган бир неча муҳим омилга асосланган.

ЭКОЛОГИЯ

Дунё бўйлаб атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатаётган ҳолатлар кўпаймоқда. Жумладан, Ўзбекистон ҳам иқлим ўзгариши, ҳаво ва сув ифлосланиши каби жиддий экологик муаммоларга дуч келмоқда. Атроф-муҳит масаласини асосий кун тартибига олиб чиқиш давлатимизга айна масаларни бартараф қилиш имконини берди, жамоатчиликда эса табиатга эътиборни кучайтиради.

ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ

«Яшил» иқтисодиёт – ресурслардан самарали фойдаланиш, энергия манбаларини янгилаш, чиқиндини камайтириш ва табиий ресурсларни сақлаб қолиш асосига қурилган иқтисодий модел. 2025 йил мазкур йўналиш мамлакатимиз иқтисодий барқарорлигини таъминлашда алоҳида аҳамият қаб этади.

ХАЛҚАРО БУРЧ

Ўзбекистон БМТ Барқарор ривожланиш мақсадлари доирасида халқаро мажбуриятларни изчил бажараётган давлатлардан бири. Атроф-муҳитни асраш ва яшил иқтисодиётга ўтиш республикамизга халқаро ҳамжамият билан яқин алоқалар ўрнатишга ёрдам беради.

ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Яшил иқтисодиётга ўтишда инновацияларни қўллаш жуда муҳим. Келаётган йил илм-фан ва технологияни ривожлантириш устувор вазифага айланади, янги энергия манбаларини яратиш, мавжуд ресурсларни янгича услубда ишлатишни рағбатлантириш йўлга қўйилади.

ЖАМОАТЧИЛИК ИШТИРОКИ

Атроф-муҳитни асрашда ҳар бир фуқаронинг ўрни бор. 2025-йил жамоатчилик фаоллигини ошириш мақсадида турли тадбирлар ўтказилади. Экологик тадбиркорликни рағбатлантириш, атроф-муҳит ҳақида хабардорликни ошириш, ёш авлодга экологик тарбия бериш диққат марказида бўлади. Йил давомида атроф-муҳит муҳофазаси йўлида амалга ошириладиган чоратадбирлар замирида келгуси авлодлар учун муносиб ҳаёт шароити яратишдек эзгу мақсад мужассам.

БУЮК МУВОЗАНАТ

Инсон ўзинг...

ёхуд таракқиёт фалсафаси ҳақида мулоҳазалар

Дунё асли мувозанат асосига қурилган. Шукр билан сабрнинг, хижрон билан висолнинг, захмат билан роҳатнинг ёнма-ён туриши ўша ҳаёт мувозанатини таъминлайди. Таракқиёт ва фаровонлик ортида нафс гирдобиди талвасага тушаётган инсон қиёфаси гавдаланади. Нафс барча ёмонликларнинг доясидир. Нафснинг жиловланиши Аллоҳнинг раҳматига, унинг акси эса аянчли оқибатларга сабаб бўлади. Бу ерда ҳам ўша БУЮК МУВОЗАНАТНИ кўрасиз ва Аллоҳ яратганининг мукамаллигига яна бир бор иймон келтирасиз.

«Абадий двигатель»нинг имконсизлиги тамойили...

«Абадий двигатель» (perpetuum mobile) орзуси табиий ва техник фан соҳибларининг табиий мувозанатга қарши хомхаёлидир. Агар ҳаётимизни буюк мувозанат бошқармаганида эди, абадий двигатель, эҳтимол, ихтиро қилинган ва у бугунги ҳаётимизни бутунлай ўзгартириб юборган бўларди. Абадий двигателнинг ихтиро қилинишига аксарият кишилар инсоният мушкулнинг осон бўлишига сабаб бўлувчи омил сифатида ижобий қарашди. Аслида ҳам шундайми? Ушбу қурилманинг ихтиро қилиниши инсониятнинг мушкулни осонлаштирармиди? Умуман, абадий двигателнинг ихтиро қилинишини ва унинг оқибатларини инсоният тўлалигича тасаввур қилишга қодирми?

Мутафаккир шоиримиз Эркин Воҳидов «абадият» тушунчаси ҳақида шундай дейди:

*Мангулик дер одам насли,
Лек инсоний тафаккур –
Абадият надир асли
Қила олмас тасаввур.*

«Абадий двигатель»нинг имконсизлигига буюк ихтирочи, мутафаккир Леонардо да Винчи ҳам ўз даврида муносабатини билдириб ўтган: «Мен тўхтовсиз ҳаракатнинг ҳамда абадий ғилдиракнинг мавжуд бўла олишининг имконсиз эканлиги ҳақидаги хулосага келдим. Абадий двигатель конструкцияси – абадий ҳаракат манбаининг қидириш ишини, одамнинг энг катта адашишларидан бири деб аташ мумкин. Асрлар давомида кимки гидравлика, ҳарбий машиналар ва шунга ўхшашлар билан ишлашга тўғри келган бўлса,

абадий двигателни яшаш учун кўп вақт ва маблағ сарфлашди. Лекин уларнинг барчаси билан, олтин қидирувчилар (алхимёгарлар) билан юз берган нарса содир бўлди: ҳар сафар муваффақиятга тўсқинлик қиладиган қандайдир майда-чуйда топиларди...»

Ижтимоий таракқиётнинг ноқисликлари...

Инсоният пайдо бўлганидан буён тинимсиз таракқиёт босқичини бошидан кечирмоқда. Бу тушунча ҳам жамият, ҳам табиат ходисаларига бирдек тааллуқли. Аммо табиат таракқиёти ўз табиий йўсинида давом этса, жамият таракқиёти анча шиддатли ва унда инсон омили хал қилувчи аҳамиятга эга. Таракқиёт натижасида инсоният ўзига қулайликлар яратади, меҳнатининг самарадорлигини оширади, кўпроқ натижаларга эришади, фаровонлиги ортади... Аммо, аксар ҳолларда, таракқиёт табиат қонунларига қарши ишлайди ва бунинг натижасида инсоният топганидан кўпроқ миқдорда йўқотмоқда ҳам. Аслида, инсон табиий мавжудот ва табиий шарт-шароит унга сув ва ҳаводек зарур. Таракқиёт туфайли эса табиий мувозанатга пурут ет-

(Давоми 5 ва 7-саҳифаларда)

Бугун мамлакатимизда ёшларга кенг имкониятлар яратиб берилмоқда. Бу имкониятдан фойдаланиб, улар ўзларини барча соҳаларда алоҳида иқтидорга эга эканлигини намоён этмоқда. Жумладан, навқирон авлод вакиллари ер билан тиллашиб, даромад олишда ҳам жонбозлик кўрсатишмоқда. Давлатимиз раҳбари ташаббуси ва ғамхўрлиги туфайли ёшларга ер ажратилаётганлиги мазкур йўналишдаги ўзига хос янгилик бўлди, дейиш мумкин.

Жумладан, Президентимизнинг 2024 йил 5 апрелдаги «Ёшларга ер ажратиш орқали уларнинг даромадларини ошириш ва бандлигини таъминлаш, шунингдек, янги ер майдонларини ўзлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»-ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида 2024 йилда ёшларга 60 минг гектар ер майдонларини деҳқон хўжаликларини ташкил этиш учун электрон онлайн-аукцион савдолари орқали устувор равишда ёшларга ижарага бериш кўзда тутилган. Мазкур ҳужжатга асосан, туман ҳокимликлари захирасидаги жами 60 минг гектар ер майдони электрон онлайн-аукцион савдоларига қўйилиб, деҳқон хўжаликларини ташкил этиш учун устувор равишда ёшларга ижарага берилиши ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришдан сотишгача бўлган занжирни қамраб олувчи янги тизим жорий этилди.

Хусусан, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги «Ўздаверлойиҳа» ДИЛИ томонидан ҳудудларда белгиланган тартибда туманлар ҳокимликлари захирасига олинган «E-ijara» АТ орқали келиб тушган жами 61 290 гектар ер майдонлари 161 619 та лотларда ер тузиш лойиҳалари ишлаб чиқилиб, «E-AUKSION» электрон аукцион савдоларига чиқарилди. Шунингдек, маҳалла еттилиги тавсиясига асосан деҳқон хўжалиги ташкил этиш мақсадида 223785 нафар талабгор ёшлар тизимга киритилди. Бундан ташқари, деҳқон хўжаликларини ташкил этиш учун ёшларга ажратилган 55,4 минг гектар майдонларда қишлоқ хўжалиги экинлари тўлиқ экилиб, ушбу майдонлардан 1,2 млн. тонна маҳсулотлар етиштиришга эришилди ҳамда 2024 йилнинг январь-ноябр ойлари давомида жами 259,3 млн. долларлик 769,1 минг тонна сабзавот маҳсулотлари экспорти амалга оширилди.

Ҳудудларда ёшларга ажратилган ер майдонларидан фойдаланиш самарадорлиги таҳлил қилинганда кўплаб маҳаллалардаги ёшларни мисол қилиб келтирсак бўлади. Жумладан: Тошкент вилояти, Пискент тумани, Чимқўрон МФЙда 10 гектар ер майдонлари деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган 20 нафар ёшларга 50 сотихдан бўлиб берилган бўлиб, «Бир маҳалла-бир маҳсулот» тамойили асосида по-

мидор экини экилиб, юқори даромад олиб келинмоқда.

Мисол учун: Пискент тумани, Янгиобод маҳалласида яшовчи фуқаро Азимжон Абдурахимов 50 сотих ер майдонига деҳқон хўжалиги ташкил этиб эртаки,

ўртаки ва тўқсонбости усулида сабзавот экинлари экиб йилига 3 маротаба ҳосил олиш орқали 50-60 млн сўм даромад олиб келмоқда.

Пискент туманида Расул Газикуловга деҳқон хўжалиги учун ажратилган 50 сотих ер майдонида полиз экинлари (тарвуз, қовун) экинларини плёнка остига экиб, эрта етиштириш орқали ички бозорга етказиб келмоқда. Полиз экинларидан бўшаган майдонларга такрорий экинлар экиб, 2 марта ҳосил олиш орқали йилига 40-50 млн сўм даромад топмоқда.

Фарғона вилояти, Қўштепа тумани, Пахтакор МФЙда деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган 19 нафар ёшларга 25 сотихдан бўлиб берилган 4,8 гектар ер майдонларига «Бир маҳалла-бир маҳсулот» тамойили асосида серҳосил қовун экинлари экилиб, ўртача 1 гектардан 85 млн сўмдан даромад олинди. Бу ҳар бир деҳқон хўжаликларга ўртача 15-20 млн сўмдан тўғри келди. Иккинчи экинга сабзи экилиб, ўртача ҳар бир деҳқон хўжаликларига 11 млн сўмдан даромад олиб келмоқда.

Жиззах вилояти, Шароф Рашидов тумани, Ёйилма МФЙда 20 гектар ер майдонлари деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган 85 та фуқароларга ҳоким ёрдамчисининг тавсиясига кўра 15-50 сотихдан бўлиб берилган бўлиб, «Бир маҳалла-бир маҳсулот» тамойили асосида помидор экинлари экилиб юқори даромад олиб келинмоқда. 1 гектаридан 100 млн сўмдан даромад олинмоқда. Бу ҳар бир деҳқон хўжаликларга ўртача 20-25 млн сўмдан тўғри келади. Иккинчи экинга исмалоқ экилиб, ўртача ҳар бир деҳқон хўжаликларига 15

Термиз тумани, Истиклол маҳалласида яшовчи Панжи Шайманов 30 сотих ер майдонида деҳқон хўжалиги ташкил этган. Сув таъминоти оғир бўлганлиги сабабли Кенгаш томонидан 1 дона кичик ҳажмли артезиан кудук учун 9.5 млн сўм субсидия маблағлари ажратилган. Бу орқали полиз экинлари (тарвуз, қовун) экинларини плёнка остига экиб, эрта етиштириш орқали ички бозорларга етказиб келмоқда. Полиз экинларидан бўшаган майдонларга такрорий экинлар экиб 2 марта ҳосил олиш

ЕР БИЛАН «ГАПЛАШАЁТГАН» ЁШЛАР

млн сўмдан даромад олиб келмоқда. Мисол учун: Ш.Рашидов тумани, Халқабод маҳалласида яшовчи фуқаро Нормамат Туратов 50 сотих ер майдонида деҳқон хўжалиги ташкил этиб эртаки, ўртаки ва тўқсонбости усулида сабзавот экинлари экиб йилига 3 маротаба ҳосил олиш орқали 80-100 млн сўм даромад олиб келмоқда. Бундан ташқари 5 сотихга плёнка остига эртапишар сабзавот ва кўкатлар етиштириб 20 млн сўм даромад олмоқда.

Сурхондарё вилояти, Ангор тумани, «Ўзбекистон мустақиллигининг 10 йиллиги ҳудудида» 30 гектар ер майдонлари деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган 93 та фуқароларга ҳоким ёрдамчисининг тавсиясига кўра 15-30 сотихдан бўлиб берилган бўлиб, ушбу майдонларга «Бир маҳалла-бир маҳсулот» тамойили асосида помидор экинлари экилиб юқори даромад олиб келинмоқда. 1 гектаридан 80-110 млн сўмдан даромад олинмоқда. Бу ҳар бир деҳқон хўжаликларга ўртача 20-30 млн сўмдан тўғри келади. Иккинчи экинга исмалоқ экилиб, ўртача ҳар бир деҳқон хўжаликларига 12-18 млн сўмдан даромад олди.

орқали йилига 60-70 млн сўм даромад топмоқда.

Қашқадарё вилояти, Касби тумани, Ғалаба МФЙда 10 гектар ер майдонлари деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган 23 та фуқароларга ҳоким ёрдамчисининг тавсиясига кўра 40 сотихдан бўлиб берилган. 10 гектар майдонга «Бир маҳалла-бир маҳсулот» тамойили асосида тарвуз, ошқовоқ, помидор, қовун экинлари экилиб юқори даромад олиб келинмоқда. 1 гектаридан 22-23 млн сўмдан даромад олинмоқда. Бу ҳар бир деҳқон хўжаликларга ўртача 10-12 млн сўмдан тўғри келади. Иккинчи экинга уруғлик макка экилиб, ўртача ҳар бир деҳқон хўжаликларига 4-6 млн сўмдан даромад олиб келмоқда.

Бу каби мисоллар жуда кўп. Энг муҳими, бундай хайрли ишлар кенг қулоқ ёйиб, ёшларимизни меҳнатсеварликка, ер билан тиллашишга, шу орқали нафақат оиласи, балки маҳалла куйга ҳам наф келтиришга ундамоқда. Ислоҳот инсон учун, деган ғоядан кўзланган асосий мақсад ҳам шу, аслида.

Феруз АБЛАЯРОВ,
Ёшлар ишлари агентлиги
директори ўринбосари

Қуролли Кучларимиз бугунги кунда нафақат юртимиз тинчлиги ва осойишталигининг таянчи, балки ўзбек халқи ватанпарварлиги, бирлиги ва қудратининг ҳақиқий рамзига айланди.

Ҳарбий ватанпарварлик — инсоннинг ўз мамлакатидан фахрланиш туйғусини, унинг тақдирига дахлдорлик ҳиссини, мустақил Ватанини ҳимоя қилиш ҳамда хавфсизлиги учун фуқаролик бурчи ва масъулиятини англаб етишидир.

ФАРЗАНДЛАРИМИЗДА ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИНИ КАМОЛ ТОПТИРА ОЛСАК

мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаган бўламиз

Ватанпарварлик — Ватанининг озодлиги ва ободлиги, унинг сарҳадлари дахлсизлиги, мустақиллигининг ҳимояси йўлида фидойилик кўрсатиб яшаш, халқининг ор-номуси, шон-шарафи, бахту саодати учун куч-ғайрати, билим ва тажрибаси, бутун ҳаётини бахш этишдек муқаддас ва олижаноб фаолиятни англатади.

Ҳарбий йўналишдаги ўқитувчиларнинг асосий вазифаси ҳам Ватанни жон-жонидан севувчи, унинг равнақи ва озодлиги учун элим, юртим деб ёниб яшайдиган мард ўғлонлар, ўзбек ватанпарварларини тарбиялаб, вояга етказишдир. Бу тарбия, албатта, ахлоқий, эстетик, сиёсий ҳамда жисмоний турлар билан узвий боғлиқликда олиб борилиши керак. Тарбия турлари орасида ҳарбий-ватанпарварлик муҳим ўрин эгаллайди.

Ўтган саккиз йилда миллий армиямизни ислоҳ қилиш, Қуролли Кучларнинг ташкилий тузилмасини ва дислокация тизимини такомиллаштириш, қўшинларни замонавий қурол-яроғ ва техника намуналари билан жиҳозлаш, ҳарбий хизматчиларнинг жанговар тайёргарлиги ва шайлиги, касбий маҳоратини оширишга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Ўтган даврда бўлинмаларнинг техник ва захира таъминоти тизими тубдан қайта кўриб чиқилди, аутсорсинг хизматлари ва ҳарбий кластерлар тизими жорий қилинди. Мудофаа саноати мажмуаси корхоналари фаол ривожлантирилмоқда, айрим турдаги қурол-яроғ ва техника турларини ишлаб чиқариш ва модернизация қилишни маҳаллийлаштириш бошланди. Ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилди.

Ҳарбий хизматчилар ва улар оила аъзоларининг ижтимоий ҳимояси кучайтирилди. Амалга оширилган ишлар натижасида қўшинларнинг жанговар тайёргарлик самарадорлиги, ҳарбий хизматчиларнинг профессионаллиги, жанговар руҳи ва

психологик шайлиги сезиларли даражада ошди. Ҳарбий олий таълим муассасалари фаолиятида ҳарбий кадрларни илғор технологиялар асосида тайёрлаш бўйича янги тизим жорий қилинди. Бундан ташқари, ҳарбий соҳани рақамлаштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Қўшинларни бошқаришнинг замонавий автоматлаштирилган тизимлари босқичма-босқич жорий этилмоқда, алоқа тизимлари тақомиллаштирилмоқда.

Бу борада давлатимиз раҳбарининг 2024 йил 15 ноябрдаги “Ўқувчи-ёшларни қақирувга қадар бошланғич тайёрлаш тизимини янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори муҳим аҳамият касб этади.

Мазкур ҳужжат ёшларимизни ҳарбий-ватанпарварлик, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат, юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар руҳида тарбиялаш, уларнинг онгига тинчлик ва тотувликни кўз қорачиғидек асраб-авайлаш зарурлигини чуқур сингдириш, барча йўналишларда билим ва кўникмаларини оширишга хизмат қилиши билан аҳамиятлидир.

Чақирикқа қадар бошланғич тайёргарлик машғулоти, ҳарбий-ватанпарварлик ва оммавий мудофаа тадбирларида ўқувчи-ёшлар Қуролли Кучларимиз сафларидаги бўлажак хизматлари ва Ватанимиз ҳимояси учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакани ўзлаштиради. Улар бу машғулотлар ва тадбирлар давомида ҳарбий иш ва хизмат асосларида дастлабки маълумотларни олади. Қуролли Кучларимиз тарихи, бугунги кундаги фаолияти ва салоҳияти, қўшин турлари, уларнинг вазифалари, хизмат қилиш тартиблари каби зарур билимларни чуқур ўрганади.

Тарихдан маълумки, кўп урушлар натижаси жанг қилаётган то-

жанговар хислатлар ҳарбий-ватанпарварлик тарбиясининг асосий йўналишларидан бири бўлган ҳарбий-техник тайёргарликда шакллантирилади. Бу ишларда ҳарбий-техник жиҳатдан юқори даражада тайёрланган чақирилувчи ёшларни тарбиялашда чақирикқа қадар бошланғич тайёргарлик машғулоти, “Ватанпарвар” ташкилоти қошидаги тўғарақлар фаол бўлиши керак. Ҳарбий-ватанпарварлик тарбиясининг асосий йўналишларидан яна бири ёшларнинг жисмоний тарбияси ҳисобланади. Бу йўналиш ёшларда жисмоний чиниқиш, яъни уларнинг ҳарбий хизмат даврида ҳам, тинчлик вақтида ҳам катта жисмоний юкларни сабот билан енгиш қобилиятини тарбиялайди. Жисмоний жиҳатдан чиниққанлик бу нафақат соғлом танага эга бўлиш, балки доим Ватан ҳимоясига шайлик ҳамдир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, бизнинг асосий вазифамиз ёшларни ана шу жараёнга жалб қилиш, улар онгига Ўзбекистон келажаги айнан ёшлар кўлида эканини сингдириш, кундалик машғулотлар, турли тадбирлар давомида уларда ватанпарварлик, миллатпарварлик туйғуларини уйғотишдир.

Алишер ИКРАМОВ,
Жамоат хавфсизлиги
университети доценти

Президент Шавкат Мирзиёев Олий Мажлис Сенатининг сайловдан кейинги биринчи ялпи мажлисида нутқ сўзлаб, ногиронлиги бўлган шахсларнинг жамиятга тўлақонли мослашувини таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланаётганини таъкидлади. Бу жараёнда ижтимоий хизмат ва ёрдамларнинг кўламини кенгайтириш катта аҳамият касб этади. Айниқса, аҳолининг имконияти чекланган қатлами учун бу хизматлар нафақат уларнинг кундалик эҳтиёжларини қондиришга, балки жамиятга интеграция қилишга йўналтирилган муҳим омилдир.

Шу ўринда Ўзбекистоннинг янги тахрирдаги Конституциясининг 1-моддасида Ўзбекистон ижтимоий давлат экани белгиланганлигини эътироф этишимиз лозим. Унда мамлакатнинг ижтимоий соҳадаги мажбуриятларига тааллуқли нормалар 3 баробар кўпайган. Хусусан, ёлғиз кексалар ва меҳнатга лаёқатсиз, ногиронлиги бўлган шахслар ҳамда аҳолининг ижтимоий эҳтиёжманд бошқа тоифаларининг ҳуқуқлари давлат ҳимоясида бўлиши Конституцияда белгилаб қўйилди.

Давлат раҳбарининг 2023 йил 1 июндаги “Аҳолига сифатли ижтимоий хизмат ва ёрдам кўрсатиш ҳамда унинг самарали назорат тизимини йўлга қўйиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони билан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурида Ижтимоий ҳимоя миллий агентлиги ташкил этилди. Амалга оширилаётган ислохотлар натижасида мамлакатимизда нафақа олувчилар сони 2016 йилда 466 минг нафарни ташкил этган бўлса, 2024 йилга келиб 2 миллиондан ошди.

Айтиш лозимки, ногиронлиги бўлган шахсларни кўллаб-қувватлаш тизими самарали бўлиши учун, аввало, уларнинг ҳуқуқий муҳофазасини таъминлаш зарур. Президентимиз таъкидлаганидек, “Ижтимоий суғурта тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилиниши ногирон шахсларнинг ижтимоий ҳимоясини мустаҳкамлайди ва уларнинг ҳаёт сифатини яхшилашга ёрдам беради. Бу қонун жамиятнинг барча аъзолари учун тенг имкониятлар яратишга йўналтирилган бўлиб, ногиронлиги бўлган шахслар учун ижтимоий суғурта орқали уларнинг ҳаёт тарзини яхшилашни мақсад қилади.

Бундан ташқари, бугунги кунда имконияти чекланган болаларнинг аксарияти ижтимоий муҳитдан ажралган ҳолда таълим олмақда. Президент таъкидлаганидек, имконияти чекланган болалар учун мактабларда тўсиқсиз муҳит ва замонавий таълим имкониятлари яратилиши зарур. Бу, айниқса, инклюзив таълим тизимини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга. Болаларнинг умумтаълим

МЕҲРАГА ЙЎНДИРИЛГАН МУРУВВАТ

муассасаларига жалб қилиниши, уларнинг жамиятда ўз ўрнини топиши ва тенгдошлари билан бирга таълим олиш имконини беради.

Инклюзив таълим тизимини ривожлантириш учун, албатта, махсус педагог ва психологлар билан ишлаш зарур. Ушбу йўналишда малакали мутахассислар тайёрлаш, уларнинг имконияти чекланган болаларга ёрдам бериш борасидаги билим ва кўникмаларини ошириш давлат сиёсатининг муҳим қисмидир. Президентимиз томонидан таклиф этилган чора-тадбирлар ногиронлиги бўлган болалар учун тўсиқсиз таълим имкониятларини яратишга, уларнинг билим олиш жараёнига фаол жалб қилинишига ёрдам беради.

Шу билан бирга, ногиронлиги бўлган шахсларнинг жамиятга мослашувини таъминлаш учун ижтимоий хизматлар кўламини кенгайтириш лозим. Бунда ижтимоий ходимлар томонидан маҳаллий даражада ногиронлар билан доимий иш олиб борилиши муҳим. Жамиятда ногиронлиги бўлган шахслар учун яратилган шароитлар уларнинг ижтимоий муҳитга мослашувида катта аҳамиятга эга. Шу сабабли, ҳар бир маҳаллада ижтимоий хизматларнинг тўлақонли ва самарали ишлашини таъминлаш ногиронларнинг ҳаёт тарзини яхшилашга хизмат қилади.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ижтимоий ҳимояси нафақат моддий ёрдам, балки уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни ҳам ўз ичига олади. Бу жараёнда давлат органлари, маҳаллий

ҳокимиятлар ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасидаги ҳамкорлик жуда муҳим. Ногиронлар учун яратилган шароитлар, уларнинг таълим олиш, меҳнат қилиш ва ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этиш имкониятлари билан таъминланиши бу ҳамкорликнинг самарадорлигини белгилайди.

Айтиб ўтиш лозимки, яратилган имкониятлар ҳисобига 2024 йилда тадбиркорлар 40 минг ногиронлиги бўлган шахсларни ишга олди. Бундан ташқари кенгайтириш мақсадида 2025 йил 1 январдан ногиронлиги бўлган ишчилар учун ижтимоий солиқ 1 фоиз этиб белгиланади.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг таълим олиш имкониятларини кенгайтириш билан бирга, уларнинг меҳнат фаолиятида иштирокини таъминлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бунинг учун давлат томонидан ногиронларни ишга жойлаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар амалга оширилиши зарур. Шунингдек, иш берувчиларга ногиронлар учун қулай шароитлар яратишга кўмаклашувчи имтиёзлар ва субсидиялар жорий қилиниши мумкин. Бу ногиронларни иш билан таъминлашга ёрдам бериб, уларнинг иқтисодий мустақиллигини таъминлайди.

Президентимиз томонидан илгари сурилган чора-тадбирлар доирасида ногиронлиги бўлган шахслар учун махсус марказлар ташкил этиш масаласи ҳам кўтарилган. Бу марказлар ногиронларнинг ижтимоий мослашувини таъминлаш, уларни меҳнат бозорига тайёрлаш, психологик ёрдам кўрсатиш каби йўналишларда иш олиб боради. Бу каби марказлар ногирон шахсларнинг жамиятда тўлақонли иштирокини таъминлашга ёрдам берувчи муҳим муассасалар ҳисобланади.

Ногиронлиги бўлган шахсларга ижтимоий хизматларнинг самарали бўлиши учун, уларнинг эҳтиёжларини чуқур ўрганиш ва аниқлаш муҳим. Бунинг учун маҳаллаларда ногиронлар билан ишлайдиган ижтимоий ходимлар фаолиятини кучайтириш, уларнинг малакасини

ошириш ва доимий равишда қайта тайёрлаш курсларини ўтказиш керак. Ижтимоий хизматларнинг сифатли ва самарали бўлиши ногиронларнинг ҳаётини энгиллаштириш ва уларнинг жамиятга қўшилишига ёрдам беради.

Шу ўринда эътироф этиш лозимки, ижтимоий ҳимояни маҳалла даражасида ташкил этиш, ижтимоий хизмат ва ёрдамларни комплекс ёндашув асосида кўрсатиш, аҳолининг оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолишини олдини олиш, шунингдек, ижтимоий ҳимоянинг манзиллилиги ва самарадорлигини ошириш мақсадида туман (шаҳар) ларда Ижтимоий ҳимоя миллий агентлигининг “Инсон” марказлари очилиб, 102 та ижтимоий хизмат маҳаллаларда йўлга қўйилди. Ижтимоий ходимлар уйма-уй юриб, 2024 йил реестрда бўлмаган яна 95 минг муҳтож одамга ёрдам кўрсатди. 51 минг одамга ногиронлик белгиланди, 26 минг нафари протез олди. Ётиб қолган 4 минг ёлғиз кекса аниқланиб, уларга уйнинг ўзида парвариш ташкил этилди. Ногиронлиги бор 5 минг нафар бола боғча-мактабга жойлашди.

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 2024 йил 13 декабрь куни ижтимоий ҳимоя соҳасидаги ишлар натижадорлиги ва 2025 йил учун устувор вазифалар муҳофазаси юзасидан бўлиб ўтган видеоселектор йиғилишида 2025 йилдан маҳалладаги ижтимоий ходимлар ва хусусий сектор иштирокида камбағал оилалардаги ўзи ҳаракатлана олмайдиган одамларнинг 19 мингига уйда ва 4 мингига кундузги қатнов асосида қараб туриш йўлга қўйилиши белгиланди.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг жамиятга тўлақонли мослашувини таъминлаш, уларнинг ҳуқуқий ҳимоясини кучайтириш ва ижтимоий хизматлар кўламини кенгайтириш бугунги кундаги муҳим вазифалардан биридир.

Инобат ҲАКИМОВА,
“Тараккиёт стратегияси”
маркази бош мутахассиси

(Боши 1-саҳифада)

Инсон МУКАММАЛ МУВО-ЗАНАТга асосланган муносабатлар тизимини йўлга қўйишга қодир эмас. Тараққиётнинг комплекс равишда содир бўладиган ҳодиса эканлиги тобора ойдинлашиб бормоқда. Тараққиёт натижасида инсоният учун ижобий томонлар билан бирга салбий жиҳатлар ҳам ривожланиб бориши қайсидир жиҳатдан қонунийдир. Бу ерда ҳам ўша мувозанат қонунини кўрасиз. Хусусан, интернет тармоғининг кашф этилиши ахборот ва билимлар алмашинуви борасида қанчалик муҳим аҳамиятга эга эканлиги ҳаммага кундек равшан. Аммо бугунги

билан англаш мумкин бўлган жиддий кураш авж олмақда. Соҳа мутахассислари, хусусан, рус олими Д.Ловцовнинг фикрича, ахборот қуроли тушунчаси остида бирор халқ, миллат менталитети, маданияти, маънавияти, дини, давлатнинг инфорацион ва ҳарбий тизимига салбий таъсир ўтказадиган махсус дезинфорацион технологик воситаларнинг муайян тизими ётади. Аслида, ахборотга бўлган эҳтиётнинг қондирилиши ижобий ҳолат. Аммо давлатларнинг сиёсий қарашларини нотўғри талқин қилувчи, турли экстремистик ва террористик ғояларни, инсониятга қарши қурол кўтаришга ундовчи, ўз-ўзини ўлдиришга чакирувчи, наркотик

инсонлар эҳтиёжи тобора катталлашиб, мазмун-моҳиятини йўқотиб, қиёфасизлик касб этиб бормоқда. Кеча бирламчи эҳтиётларининг қондирилмаслигидан азият чеккан инсонлар бугун орзу-ҳавасларининг амалга ошмаслигидан озор чекмоқдалар. Шу тариқа давом этадиган бўлса, эртага инсоният тараққиётининг интиҳоси ўта ортиқ даражадаги фаровонлик билан боғланиши ҳам эҳтимол.

Бу муаммоларнинг барчаси сизу-биз олқишлаб қарши олаётган тараққиётнинг, табиий ва ижтимоий мувозанатга дахл қилишнинг салбий оқибатларидир. Бу оқибатлар айсбергнинг сизу бизга кўришиб турган тепа қисми, холос...

қодир бўлмаган инсонларга ҳам яшаш, уларга ҳам насл қолдириш имконияти берилган. Касалманд инсонлардан худди шундай наслнинг пайдо бўлиши, уларнинг бир маконда бошқа (соғлом) инсонлар билан ижтимоий, жинсий, рухий ва бошқа муносабатларга киришиши ер юзида касалманд, руҳан ва жисмонан носоғлом инсонлар сонининг ошиб боришига сабаб бўлмоқда. Шу маънода олиб қаралганда, малакали тиббий хизмат табиий танланишга қодир бўлмаган инсонларнинг фойдасига, аммо умуман олганда эса инсониятнинг зарарига ишламоқда.

Маълумотларга кўра, ҳозирги кунда бутун жаҳонда 100 дан ор-

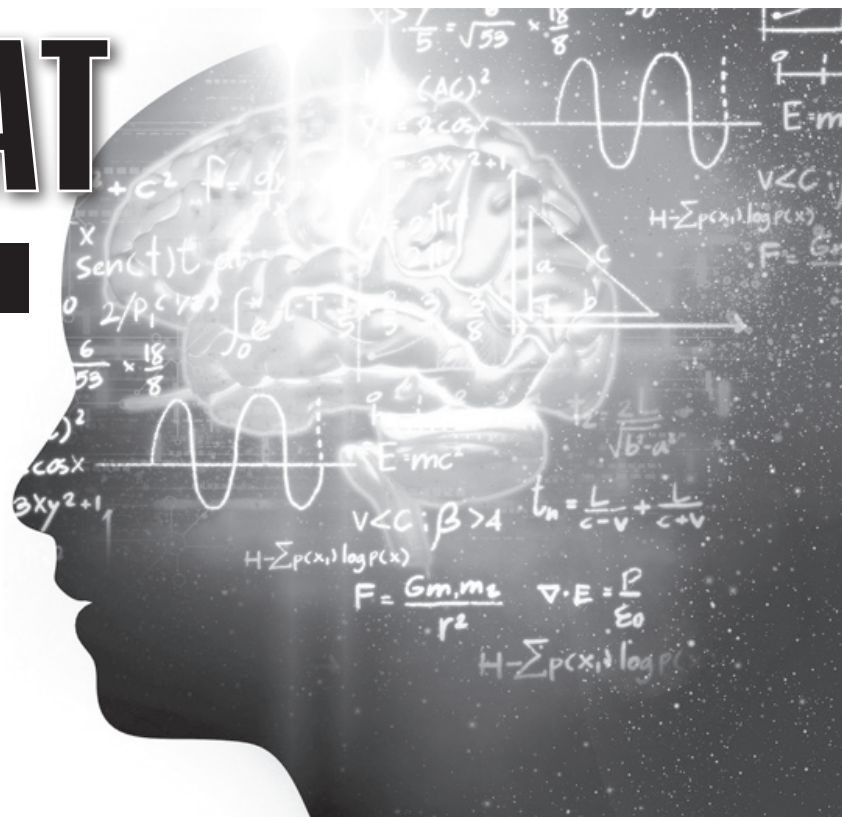
БУЮК МУВОЗАНАТ

ёхуд тараққиёт фалсафаси ҳақида мулоҳазалар

кунда авж олаётган диний экстремизм, терроризм, одам савдоси, наркомафия каби чегара билмас жиноятларнинг ҳам ривожланиши айнан интернет тармоғи билан боғлиқдир. Буни танганинг иккинчи томони деб қабул қилиш жоиз. Ёки бугунги кунда ахборот тушунчасининг аҳамияти ошди, камрови кенгайди, мақсад-муддаоси эса уни ким ишлатишига боғлиқ равишда ўзгариб бормоқда. Ахборот энди бирор жараён, воқелик ёки ҳодиса ҳақида хабар бериш маъносидан четга чиқиб, инсонлар онги ва руҳига таъсир этишнинг, жамиятда мавжуд қонун-қоидаларни ва бутун дунё эътироф этган умуминсоний қадриятлар ва тушунчаларни маълум мақсад атрофида бирлашган айрим гуруҳ ва жамоаларнинг манфаатларига хизмат қилувчи ўзига хос янги талқинларини юзага чиқаришнинг, сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, диний ва бошқа бир қанча қарашларнинг тарғиботчисига айланиб бормоқдаки, бунинг натижасида, инсоният тараққиётининг айни палласида ахборотнинг омма онгига таъсири ва унинг салбий оқибатлари жамиятнинг жиддий муаммоларидан бирига айланиб улгурди. Энди ахборот аталмиш қурол воситасида инсон онгига ҳужум қилиш натижасида унинг тафаккури ва интеллектини эгаллаш, ўз аудиториясини кенгайтириш билан қудратини ошириш орқали уларни қайсидир ғоя атрофида бирлашган кучларнинг мақсадларига хизмат қилдириш билан боғлиқ “уруш”нинг замонавий кўринишлари пайдо бўлди. Тараққиётнинг ҳозирги босқичига келиб, дунё ахборот бозорига муносиб ўрин эгаллашга эришиш учун моддий кўриниш ва шаклга эга бўлмаган, фақат ақл билан кўриш ва тафаккур

моддалар ва одам савдоси билан боғлиқ мақсадларни кўзловчи, “оммавий маданият”ни тарғиб қилувчи ахборотлар йиғиндиси ўзига хос таъсир этиш имкониятларига эгаки, бу “алдамчи жилвалар”га, кўп ҳолларда, ақлий ва маънавий жиҳатдан ҳали тўла шаклланиб улгурмаган ёшлар мафтун бўлиб қолмоқда. Ҳатто бундай ғаразли мақсадлар ўз табиати билан эзгуликка хизмат қилиши керак бўлган санъат асарлари (кино, анимацион фильмлар, мусиқа, кўшиқ, рақс ва б.) замирига ҳам сингдириб юборилмоқда. Буларнинг ҳаммаси ижтимоий мувозанатга таъсир ўтказиш ҳамда онг ва тафаккур тараққиётининг имкониятларини ғаразли мақсадларга йўналтиришнинг оқибатларидир. Энди инсоният олдида ўзига хос “алдамчи жилвалари” билан ўзига ром этувчи: матн, товуш ёки тасвир ортида бир қарашда англаш мумкин бўлмаган, аммо айрим гуруҳ ва жамоаларнинг ғаразли мақсадларини тарғиб этувчи пинҳона “ахборот хуружлари”ни англаш, жамиятни бу каби салбий таъсирлардан ихоталаш, хусусан, бу иллатнинг ёшлар онги ва дунёқарашига таъсирини камайтириш билан боғлиқ муаммолар кўндаланг турибди.

Тараққиёт натижасида ҳаёт тарозисида инсонларнинг фаровонлиги қўйилган палла оғирлашди. Фаровонликнинг ҳаддан ортиши тарозининг нариги палласини иллатлар билан тўлдириб юбормоқда. Энди оммавий маданият, ичкиликбозлик, наркомания, фахш, бир жинслилик, зўравонлик каби кўплаб иллатлар фаровонликнинг мувозанатини таъминлашга “хизмат қилмоқда”. Жамият тараққиётининг бугунги босқичида аксарият инсонлар орзу-ҳаваслар қурбонига айланиб улгуришди. Аслида катта бўлмаган

Фан-техника “ютук”лари...

Яшашга қодир бўлмаган индивиднинг табиий равишда йўқолиб кетишини англаувчи “табиий танланиш” тушунчаси табиатнинг энг муҳим қонуниятларидан биридир. Бу жамият маҳсули бўлган инсон онги билан қаралганда қанчалик шафқатсиз бўлмасин, аммо яшашга қодир бўлмаган айни индивиднинг йўқолиши у мансуб турнинг сақланиб қолиши учун жуда муҳим ҳисобланади. Табиий танланиш натижасида жисмонан ва айни пайтда руҳан энг кучли индивид яшаб қолиш имкониятига эга бўлади ва яшаб қолганларининг ҳам энг кучли насл қолдириш “ҳуқуқи”ни қўлга киритади. Натижада, шу индивид мавжуд тур соғлом наслга эга бўлади.

Бугунги кун тиббиёти мисли кўрилмаган натижаларни қўлга киритди, бунинг натижасида инсониятнинг ўртача ёши узаяётгани ҳақида бонг урилмоқда. Аммо шу билан бирга илгари кузатилмаган касалликлар ҳам пайдо бўлмоқда, ер юзида касалманд инсонлар сони ошиб бормоқда. Чунки жамиятда малакали тиббий хизмат натижасида табиий танланишга

тиқ генетик модификацияланган ўсимликлар, ўнлаб ҳайвон ва парранда турлари парваришланаяпти. Ўз-ўзидан равшанки, уларнинг ҳаммаси инсон истеъмоли учун... Бундай маҳсулотлар ҳозирги кунда ҳар қадамда учрайди. Кейинги йилларда бозор расталарида кўп учраётган уруғи деярли йўқ, пўсти юпқа «америкача» тарвузлар, қип-қизил, пўсти юпқа ва силлиқ картошка, уруғини ажратиб олиб бўлмайдиган бодринг, помидор, булғор қалампири ҳам гени ўзгартирилган маҳсулотлар сирасига кирди. Генетик ўзгартирилган гуруч ҳам истеъмолга кириб келаяпти. Шунингдек, колбаса, сосиска каби маҳсулотларда гўшт ўрнини ирсий модификацияланган соя маҳсулоти эгаллаб улгурди. Парранда маҳсулотлари ҳам шундай. Шоколад ва бошқа ширинликлар, кетчуп ва майонез, ҳар хил ичимликлар, ярим тайёр шўрва ва лағмонлар, таомга кўшимча таъм берувчи зираворлар таркиби ҳам илм-фан тараққиётининг натижаси бўлган ГМОдан холи эмас. ГМО борган сари инсоният таомномасини шиддатли равишда ишғол қилмоқда.

(Давоми 7-саҳифада)

XXI асрда инсоният эришаётган фан ва технологиядаги мисли кўрилмаган янги кашфиётлар ва ихтиролар билан билан бир қаторда, башарият ўзини ҳам кенгрок ва чуқурроқ ўрганишга ва танишга катта қадам ташламоқда, деб айтсак муболаға бўлмайди.

Бугун ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда замонавий психология инсонларнинг рухияти, хулқ-атвори ва ўзаро муносабатларини ўрганиш орқали ҳаёт ташвишларига ва кундалик ҳаётда инсонлар ўртасида учрайдиган муаммоларни вазиётларга янада аниқроқ ва теран фикр билан қараш имкониятини яратмоқда, деб айтиш учун асослар мавжуд.

Ҳаёт давом этар экан, инсонлар турли хил карама-қаршилиқлар, кутилмаган вазиётлар ва ечими топилмаган кийин бўлган муаммолар билан бир қаторда, одатий кундалик тарзида ҳам жуда кичик бўлиб кўринса-да, доимий ҳаёт тарзига халақит бериши мумкин бўлган ҳолатларга дуч келади. Бу табиий ҳол албатта. Чунки, бир инсонда ҳаёт бир текисда силлиқ кечиши ва давом этиши ҳеч ким томонидан кафолатланмаган. Шундай экан, бундай ҳолатларда инсоннинг ўзини тутиши ва атрофида юз бераётган ва унга боғлиқ бўлмаган ҳолда вужудга келадиган ҳолатларга муносабат билдириши муҳим аҳамиятга эга. Муносабат билдирган тақдирда ҳам, албатта, биринчи навбатда ўзига ва атрофдагиларга зарар етказмаган ҳолда, ўзини муносиб ифода эта олиши зарур ҳисобланади.

Маълумки, биз инсонларда ақл-идрокдан ташқари, яшашимиз, бошқа инсонлар билан турли масалаларда муносабатларга киришимиз ва қарор қабул қилишимизга бевосита таъсир кўрсатувчи таассуротлар ва ҳиссиётлар ҳам мувжудки, турмуш ташвишлари давомида улар билан ҳисоблашмасликнинг иложи йўқ. Аксинча, кўп ҳолларда ва энг ачинарлиси ўта муҳим бўлган қарорларни қабул қилишимизда ҳиссиётларга таянишимиз бир текисда давом этиши кутилаётган ҳаётимизни бутунлай издан чиқариши ёки бўлмаса йиллар давомида ўз меҳнатимиз орқали эришган обрў-эътиборимизни ёки биз учун қадри бўлган инсонларимизни йўқотишимиз мумкин.

Шу боисдан ҳам, ҳозирги кунда Ғарб давлатларида замонавий психологияни чуқурроқ ўрганишга ва турли тадқиқотлар ҳамда изланишлар олиб боришга катта эътибор қаратилмоқда. Ушбу тадқиқотлар ва изланишларнинг натижаларидан имкон қадар бохабар бўлиш орқали ўзимизга ташқаридан назар солишни ва турмуш йўлларида учрайдиган инсонлар билан муносабатларда ва вазиётларга холис баҳо беришни ўргана олсак, қайсидир маънода кўзлаган мақсадларимизга тезроқ ва осонроқ етишимиз муқаррар.

Британиялик профессор, амалиётчи психиатр ва психолог Стив Питерс томонидан ақл-идрок ва ҳиссиётлар ўртасидаги боғлиқлик борасида олиб борилган тадқиқотларни ўрганиш муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, С.Питерс ўзининг “Шимпанзе парадокси. Мия менежменти” деган китобида бу масалани

«ШИМПАНЗЕ парадокси»

жуда содда тилда тушунтириб беришга ҳаракат қилган.

Профессор китобхонларга тушунарли бўлиши учун инсон миясини шартли равишда қисмларга ажратиб кўрсатар экан, у ерда ақл ва идрокка таяниб иш кўрадиган “Инсон” ҳамда ҳиссиётлар ва таассуротларга асосланган “Шимпанзе” мавжуд деб таъкидлайди.

С.Питерс томонидан илгари сурилган ушбу қараш бизга атрофимизда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга муносабатимизни кўрсатишда қулай йўриқнома бўлиб хизмат қилади. С. Питерс фикрига кўра, мияда “Инсон” ва “Шимпанзе” туғилгандан бошлаб мавжуд бўлади ва улар бир-бирдан алоҳида мустақил ҳолда ривожланади ҳамда инсоннинг бутун ҳаёти давомида унинг ҳаракатларига, хулқ атвори ва қабул қиладиган қарорларига қайсидир кўпроқ ва қайсидир камроқ ҳолда ўз таъсирини ўтказиб келади. Энг аҳамиятли нуқта шундаки, биз “Шимпанзе” борлигини инкор эта олмаймиз ва биз унинг табиатини ўзгартира олмаймиз. Бизнинг қўлимиздан келадигани имкон қадар уни бошқаришга ҳаракат қилишимиз лозим. Шу ўринда профессор бу ҳолатни янада осонроқ тушунтириш учун буни “ити бор одамнинг ҳаракатларига яъни, итнинг эгаси ҳайвоннинг табиатига эмас, балки унинг бошқаларга зарар етказмаслиги учун уни бошқаришга масъуллигини” таъкидлайди.

Демак, атрофимизда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга муносабатни ифодалашда бизнинг олдимизда ҳар доим иккита асосий маслаҳатчи “Инсон” ва “Шимпанзе” туради. Қайси бирдан маслаҳат олиш ва амал қилиш эса шу пайтгача эришган ҳаётий тажрибамиз, турли соҳаларда олган билимларимиз ва инсонлар билан олиб борган

муносабатларимиздаги кўникмаларга ҳам боғлиқ.

Бизнинг миямиздаги “Шимпанзе” ҳиссиётларга асосланиб фикрлайди ва шунга муносиб равишда хулосалар тақдим этади. “Инсон” эса аксинча мантиққа таянади ва фактлар ҳамда ҳақиқатларга асосланиб фикр юритади.

Афсуски, кўп ҳолларда мантиқан фикр юритиш ва фактларга асосланиб мулоҳаза қилиш имкониятини қўлдан бой берамиз. Табиатан гоҳида ҳиссиётларимиз устунлик қиладиган чоғлар учраб туради. Инсонларнинг ўзи хоҳламаган ҳаракатларни бажаришга мажбур бўлиши ёки салбий ҳиссиётларни ўзидан кечириш ҳолатида “Шимпанзе” бу вазиётда устунлик қилаётгани таъкидланади. Ушбу ҳолатни янада аниқроқ тасаввур қилиш учун куйидаги мисолни кўришимиз мумкин. Масалан, эрталаб ишга шошилиб чиққанингизда ховлидаги авто-тураргоҳда кимдир автомашинаси орқали сизнинг автомашинангиз йўлини тўсиб қўйган бўлса, сизга дарҳол “Шимпанзе” ёрдам келади ва куйидаги кўринишдаги хулосаларни тақдим қилади: “Нега бу одам бундай қилди?”, “Нега мен унинг бу ҳаракати учун ишга кеч қилишим керак?”, “Мен унинг албатта таъзирини беришим керак” ва бошқалар. Бу вазиётда “Инсон” куйидаги хулосаларни тақдим этади: “Балки қандайдир фавқулодда ҳолат бўлиб шошилгандир,” “Эҳтимол шу яқин атрофда бўлса керак,” “Балки автомашинасида телефон рақамини қолдиргандир” ва бошқалар. Гувоҳи бўлганимиздай, битта вазиётга бир-бирдан мутлоқо фарқ қилувчи икки хил муносабат акс этган. “Шимпанзе” кўпроқ деструктив муносабат тарафдори бўлса, “Инсон” эса кўпроқ конструктив фикр билдирмоқда.

Қандай қилиб ёки қайси усуллар ёрдамида “Шимпанзе”ни жиловлашимиз ва ҳар доим ақл ва мантиққа таяниб, соғлиғимиз ва асабларимизни асраган ҳолда, бир текис

ҳаёт кечиришимиз мумкин деган табиий савол туғилади. С. Питерс ўз назариясида бу саволга ҳам жавоб топишга ҳаракат қилади. Ҳислар устунлик қилувчи “Шимпанзе” фақатгина яшаб қолишга интилса, “Инсон” ўз мақсадларига эришиш йўлида ҳаракат қилади. Шимпанзе ўз номи билан ҳайвон бўлгани учун ҳам инсондан жисмоний жиҳатдан кучли ва у билан тортишиш ва ирода кучи билан уни босиб туриш бефойдалигини таъкидлайди. Бунга энг яхши йўл сифатида у билан мурося қилиш ва янада аниқроғи унга “банан” таклиф қилиш орқали жиловлашга ҳаракат қилиш ёки “қафас”дан чиқармаслик каби чораларни қўллаш лозимлигини таъкидлайди. Масалан, айтايлик, мен компьютерда беш дона хат ёзишим керак, лекин менга “Шимпанзе” бу ишимни тўхтатиб, қаҳва ичишим кераклигини таклиф қилмоқда. Уни қандай жиловлаш мумкин? С.Питерс у билан мурося қилиш ва кел биринчи шу хатларни ёзайлик кейин бемалол қаҳва ичамиз, деган таклифни айтади. Айнан шу йўл орқали “Шимпанзе” биз ишимизни тугатгунга қадар тинчланиб туриши ва қайсидир маънода тезроқ тугатишимиз учун мотивация бўлиб хизмат қилишини таъкидлайди. Бунга кўплаб мисолларни келтириш мумкин, аммо ҳар бир ўқувчи ўзи тушунган ва англаган ҳолда ўзи учун тегишли мисолларни топгани ва мулоҳаза қилгани фойдалироқ.

“Шимпанзе парадокси”дан чиқарилган бир қатор биз учун фойдали бўлган хулосалар бор. Булар биринчи навбатда биз яшаётган муҳит, ўзимизни устида доимий ишлашимиз ва ҳаётий тажрибаларимизнинг бизда туғма мавжуд бўлган “Шимпанзе” ва “Инсон” инстинктларига доимий таъсири натижасида бизни шахс сифатида шакллантиради ва ривожлантириб боради.

“Шимпанзе парадокси”дан олинган яна бир олтин қоидани шундаки, биз инсонларга ва қайсидир вазиётга баҳо беришдан ва хулоса чиқаришдан олдин, албатта фактларга ва ҳақиқатларга асосланишимизга чақириқлар бор. Шу билан бирга, психолог фактлар ва ҳақиқатларни аниқлашда хушёрликка чақириб, улар миш-мишларга ва бошқа шахсларнинг фикр мулоҳазаларига таяниш кўп ҳолларда янглиш хулосалар чиқаришга сабаб бўлиши тўғрисида огоҳлантиради. Чунки, ақл идрок эгалари ҳисобланган инсонлар ҳар қандай ҳолда ҳам далиллар тўплаши ва ундан сўнгра хулоса чиқарса, шимпанзелар аввал хулоса чиқариб, ундан сўнгра ўз хулосаларининг тўғрилигини қўллаб қувватлашга эришиш учун далиллар қидиришади!

Муроджон МУСТАФОЕВ,
Жаҳон иқтисодий ва дипломатия университети мустақил тадқиқотчиси

БҮЮК МУВОЗАНАТ

ёхуд таракқиёт фалсафаси ҳақида мулоҳазалар

(Боши 1 ва 5-саҳифаларда)

Бундай маҳсулотларни истеъмол қилган инсонларнинг организми заифлашиб қолаётганидан ташқари, модификацияланган ген инсонларнинг руҳиятини ҳам ишдан чиқариши айтилмоқда. Инсон организмидagi табиий касалликларнинг симптомлари тезликда, нари борса кейинги авлодда намоён бўлиши мумкин. Аммо ГМО таъсирида аста-секинлик билан руҳиятда юз бераётган ўзгаришлар ўзини тезда намоён қилмаслиги онг ва тафаккур билан боғлиқ ўта мураккаб оқибатларга олиб келиши мумкин. Шу маънода, унутмаслигимиз керакки, яратиш фақат Яратгангагина хосдир. Унинг хоҳиш-иродасига қарши ўларок инсоннинг ҳар қандай яратиги ўрнини тўлдириб бўлмайдиган ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкин. Чунки инсон яратигининг аксариятида табиат қонунлари, ундаги олий даражадаги ўзаро мувозанатлар бузилади.

Жамиятнинг бугунги босқичи инсоният ақл-заковатининг айна пайтдаги чўккиси. Аммо бу ижтимоий аҳамиятга молик ҳодиса сифатида мунтазам ривожланиш жараёнида давом этади. Номукамаллик натижасида инсоният ҳамжамияти борган сари янгидан-янги, қутилган ва қутилмаган муаммолар гирдобиди қолиб бормоқда. Ер қуррасида кузатилаётган глобал иссиқ жараёни, иқлимнинг ўзгариши, озон қатламининг емирилиши, экологик муаммолар, гиёҳвандлик, бедаво касалликлар, бир жинсли никоҳ, одам савдоси, ахборот хуружлари ва

“оммавий маданият” каби муаммолар инсоният ҳамжамиятининг табиат ва жамият қонунларига номувофик олиб борилган ишларининг оқибатларидир. Саноат, техника-технология ва умуман ишлаб чиқариш кейинги 200 йилда шу қадар жадал ривожландики, оқибатда олдини олиш мумкин бўлган жуда кўплаб муаммолар қаторида бар-тараф этиш учун инсониятнинг айна дамдаги ақл-у заковати ожиз бўлган экологик муҳитнинг издан чиқиши ва ҳатто ер сайёрасидаги иқлимнинг ўзгариши билан боғлиқ ўта глобал муаммолар пайдо бўлди. Натижада, ишлаб чиқариш ва саноат ривожланган мегаполисларда ер қуррасида бир пайтлар ундан кўпи бўлмаган табиий бойлик – тоза ҳаво ва соф экологик муҳит масаласи ўта жиддий муаммо бўлиб улгурди.

Хулоса...

Таракқиёт – бу адоқсиз илгариланма ҳаракат, етиб бориб бўлмайдиган манзил, инсоният нигоҳи кўра олмайдиган нишондир. Инсоният ҳаёт уммонидаги таракқиёт кемасида муқаррар бўлган ҳалокатли манзил томон сузиб бораётганга ўхшайди, гўё. Хўш, таракқиёт натижасида инсоният тобора инқироз сари яқинлашиб бораётган экан, бунинг олдини олиш ёнқи, ҳеч бўлмаганда, уни узоқлаштириш чоралари борми? Тасаввур қилинг, ўлжасининг ярмини ютган ва қолган ярмини ютиши эса ҳалокатли, айна дамда ютган қисмини ҳам чиқариб ташлашнинг имкони

йўқ бўлган илон. Назаримда, инсоният ҳам таракқиётга интила-интила ҳозиги пайтда худди ўша илоннинг ҳолатига тушиб қолганга ўхшайди. Шу пайтгача эришилган таракқиёт ютуқларидан ҳам воз кечишнинг имкони йўқ, таракқиёт шу тарзда давом этаверса, унинг оқибати ҳам ҳалокатли. Шу ҳолатида илонга четдан ёрдам берилмаса у ҳалок бўлади. Инсониятга ҳам айна дамда ёрдам бера оладиган куч борми? Инсониятнинг айна дамдаги ҳолати, дарҳақиқат, жуда мураккаб. Бундай пайтда инсониятга ёрдам бера оладиган ягона куч агар мавжуд бўлса, у ҳам ўша таракқиётга асос бўлган унинг ақл-заковати ва маънавияти бўла олиши мумкин. Аммо энди инсон ҳар қанча иқтисодий самарадор бўлмасин, аммо оқибати буюк мувозанатга салбий таъсир кўрсатиш билан боғлиқ ҳар қандай илм-фан ютуқларидан, лойиҳалардан воз кечиши, табиат қонунлари ва жамият қонунларини ўзаро мувозанатлаштириши, табиатга яқинлашиши ва у билан бир бутунлик ҳосил қилиши натижасидагина муқаррар ҳалокатдан халос бўлиши мумкин.

Умид ХЎЖАМҚУЛОВ,
ЧДПУ профессори, педагогика
фанлари доктори.

Муассислар:

Ўзбекистон
Республикаси
Экология, атроф-
муҳитни муҳофаза
қилиш ва иқлим
ўзгариши вазирлиги

Тадбиркорлар ва
ишбилармонлар
ҳаракати –
Ўзбекистон
Либерал-
демократик
партияси.

Ўзбекистон
Нодавлат нотижорат
ташкilotлари
миллий
ассоциацияси.

Ўзбекистон
Савдо-саноат
палатаси.

Бош муҳаррир
Мақсуд ЖОНИХОҲОВ

“XXI ASR MEDIYA-
NASHRIYOT-MATBAA
UYI” МЧЖ босмаҳонасида
чоप этилди.

Манзил: Тошкент шаҳри,
Мунис кўчаси 50 А уй.

Буюртма рақами Г-34

Адади: 1700

Пайшанба куни чиқади.
Қоғоз бичими А-3,
ҳажми 2 босма табоқ.
Баҳоси келишилган нарҳда.

Газета Ўзбекистон
матбуот ва ахборот
агентлигида
2006 йил 0010-рақам билан
рўйхатга олинган.

ISSN 2010-7722

Маълумот учун
телефонлар:
99-994-70-52
98-111-48-29

Реклама ва эълонлар учун:

Электрон почта:
jamiyat@umail.uz
Газета индекси – 131
“ЖАМИЯТ”дан олинган
маълумотларда манба
сифатида газета номи
кўрсатилиши шарт.

Топширилган вақти: 20:00

1 2 3 4 5 6

БАДАНИНГ ДОРИГА ҚИЛМАСИН ИЛЛАТ

Организмнинг тириклигини белгилайдиган бирдан бир ҳодиса моддалар алмашинувидир, у ташқи муҳит таъсирига яхлит тизим сифатида жавоб бериб, мустақил яшаш ва ривожланиб кўпайиш қобилиятига эгадир. Киши танаси ташқи муҳит билан моддаларни алмашуви тўхтаб қолса, организм ҳаёти сўнади, у ўлади.

Инсон танасига таъсир қилувчи сабаблар одам гавдасининг ҳолатларини ўзгартирувчи ёки ўзгармаган ҳолда сақловчи сабаблардир. Улар ҳаво ва унга алоқадор нарсалар, овқатлар. Масалан, ўпка яллиғланганда юз ўта даражада қизаради. Ошқозон, йўғон ичакда қаттиқ оғриқ пайдо бўлади. Инсоннинг вазифаси тананинг табиий ҳолатини ўзгартмаслигига, касал бўлмаслик, мабодо вазият юзага келганда ҳам тезда табиий ҳолатни тиклаб олишдан иборат. Баъзи касалликлар наслдан наслга кўчади. Касалликларнинг келиб чиқиши турлича бўлиб, уни синчиклаб текшириш зарур.

Бунда асосан куйидаги етти нарсага эътибор берилиши шарт:

– Мижозни мўътадил қилиш;

- Ейиладиган ва ичиладиган нарсани танлаш;
- Тўғри тузилишни сақлаш;
- Нафас оладиган ҳавони яхшилаш;
- Кийимни тоза ва яхшисини кийиш;
- Жисмоний ва рухий ҳаракатларни мўътадиллаштириш.

Шу ҳаракатлар жумласига маълум даражада уйқу ва уйғоқлик ҳам кирди. Киши сабр тоқатли, меҳнатсевар, одоб-ахлоқли, иродали бўлиши лозим. Ана шундай одамнинг асаби тинч, кучли, хотиржам бўлади. Бундай одамлар касалликка кам чалинадилар.

Биз юксак ривожланган технология асрида яшаймиз. Айна пайтда ақлимиз қанчалик илгарилаб бораётган бўлса-да, танамиз баъзида қутилма-

ган дард кўзгатувчиларга химоясиз бўлиб келмоқда. Буни олимлар табиий имунитетнинг сусайганлиги билан изохлашмоқда. Шу боисдан ҳам бугунги кунда бутун дунёда одамлар ўзларини чинқтириб соғлом бўлиш чораларини кўришга интилоқдалар, дардга чалинганда эса имунитетни сусайтирадиган сунъий даъво воситаларидан иложи борица қочиб, табиий даъво воситаларидан фойдаланишга ҳаракат қилинмоқда.

Табиат, айниқса бизнинг серкуёш ўлкамиз инсонга бебаҳо хазина ато этган. Бу ўсимликлар дунёсидур. Табиатдаги ва ўсимликлар таркибидаги юзлаб биологик фаол моддалар инсон аъзоларига. мижозга кўра турлича таъсир ўтказади. Абу Али ибн Сино айтганидек, ўсимликнинг фойдали томонлари билан бирга, маълум даражада зарарли жиҳатлари ҳам бўлади. Билимсиз кишилар кўлида ҳар қандай дори оғудир, билимдонлар кўлида эса у ҳаёт абадийлигини таъминловчи шарбатдир.

Шуқур ЭРҒАШЕВ

МИЛЛИЙ МУСИҚА КЕРАК

Аэропорт — бу ҳар бир юрт ҳақида илк таассуротлар берувчи жой ҳисобланади. Бу ерда сайёҳлар ва йўловчилар учун қулай муҳит яратиш, маданият ва анъаналаримизни намойиш этиш жуда муҳим.

Бирок, сўнгги йилларда аэропортларимизда ўзбекча миллий мусиқалар ўрнига, чет эл мусиқалари янграмоқда.

Халқимизнинг бой маданияти, мусиқаси ва тили бор. Ўзига хос

миллий мусиқаларимиз сайёҳлар учун маданий-маърифий боғла-нишларни яратади ҳамда мамла-катимизни янада яқинроқ таниш-га ёрдам беради. Бирок, гўё чет эл мусиқалари, замонавий ва глобал

талабларга мос келишга ҳара-кат қилиш билан, ўзбек мусиқа-сини ўсиб бораётган муҳитда гойиб этмоқда. Бу ҳолат, ёш ав-лодни глобал мусиқаларга жалб қилиш орқали уларни доимий ма-даний таассурот олишдан маҳрум қилиши мумкин.

Ўзбек миллий мусиқаларининг аэропорт, метро бекатларида янгра-ши нафақат сайёҳлар учун мазмун-

ли тажриба бўлади, балки юрти-мизнинг маънавий юксалиши учун ҳам зарур. Қолаверса, бу келажак авлод учун ҳам муҳим масъули-ятдир. Миллий мусиқа тақдим этилаётган хизматни яхшилайти, балки тарихий маданиятимизни асраш ва ривожлантиришга ҳам хизмат қилади, деб ўйлайман.

Муҳаммад Али РЎЗИБАЕВ

СОХТА МЕҲРИБОНЛАР

“Одамларда оқибат қолмади”, “Фалончи бунақа экан”, “Ўйни, машинани ўзининг пулига олмагани аниқ”, “Сен ҳақингда шунақа деди”...

Орамизда ўзгаларни ёмонлаб, ўзининг “қимматли” маслаҳати билан жар ёқасига етаклайдиган, фит-начи, ўздан бошқани кўролмайдиган одамлар кўпайиб кетмоқда.

Бу ҳақда ёзишимга ўзим гувоҳи бўлган воқеа сабаб бўлди. Яқинда бир киши таҳририятимизга мурожаат билан келди.

– Ука, ён кўшним билан узоқ йилдан буён битта жойда турамыз, – деб гап бошлади у. – Ўзи бор-йўғи такси ҳайдайди. Лекин яқинда дангиллама тўй қилди, янги машина, уй сотиб олди. Ростки, кўшним бунча нарсага бирданига эришганига ишоналмаяпман. Менимча, у қандайдир ишга аралашган ёки бойроқ одамнинг қимматроқ нарсасини ўмарган. Бўлмаса таксичилик қилиб бирданига бойиб кетиш қийин. Шуни бир ижтимоий тармоққа чиқарсак, тегишли ташкилотлар ўрганармиди дейманда. Фақат бу ҳақда мен шикоят қилганимни ҳеч ким билмасин. Маҳаллада гап-сўз кўпаяди.

– Ака, кўшнингиз билан келишмай қолганмисиз, адоватингиз борми?

– Йўқ.

– Сизга оғирлиги тушяптими ёки зиёни тегяптими?

– Йўқ.

– Гумон қиялмасиз, бирор ножўя ишидан аниқ хабар топдингизми?

– Йўқ.

– Унда нега кўшнингиздан шикоят қиялмасиз?

– Ҳар эҳтимолга қарши текшириш керак деяпман, ука.

Мурожаатчининг гап-сўзи, хатти-ҳаракатидан мақсадини тушундим. Кўшнисини кўролмапти.

– Биз мурожаатни мурожаатчининг исм-фамилияси билан чиқарамиз, – дедим. Бордию бирор ташкилот ёки шахс ҳақида ёлғон маълумот берсангиз ёки тухмат қилсангиз, қонунда белгиланган тартибда жавобгарликка тортиласиз. Жиноят, ҳуқуқбузарлик ёки қонунбузилиш ҳолатлари ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига мурожаат қилишингиз мумкин.

Мурожаатчи индамай хонамдан чиқиб кетди.

Гўёки одамлар салбий томонга ўзгариб кетяпти-ю бу тоифадагиларнинг ўзи яхшилигича қолган. Фақат улар билағон, тўғри йўлда юради, бошқалар эса «эгри», ҳали унинг «даражаси»га етмаган. Бундай инсонларни жамиятда, жумладан, ҳар қандай жамоада, дўстлар, ҳамкасблар ва ҳатто яқинлар орасида ҳам учратиш мумкин. Уларни ёнимиздаги сохта меҳрибонлар деб қўя қолдим.

Орамизда яна бир тоифа одамлар борки, мансаб ёки амал тегдими дарров бурни осмонда бўлади. Албатта, бу табиий ҳол, амал инсонни ўзгартиради дейишингиз мумкин. Бирок бу одамларнинг устидан ку-

лиш, бошқаларни менсимаслик ёки улардан зўр эканлигини кўрсатиш керак, дегани эмас. Бу шухратпарастлик ҳам дейилади. Ҳар бир инсоннинг ўз йўли, қарашлари, характери бўлади. Динимизда мусулмон одам бошқа бир мусулмондан ўзини устун қўйиб, менсимаслиги, масҳара қилиши, уни айириши, айниқса, камчилигини юзига солиши қаттиқ қораланган.

Бир тўйда узоқ йиллик танишимни учратиш қолдим. Юқорироқ ташкилотда иш бошлабдию одамгарчи-

ликни унутибди. Бошқаларни оёқ учида кўрсатяпти, суҳбатдошлари устидан қулиб, нуқул камситгани-камситган. Ҳа, яна ўзига ўхшаган бир-иккита кеккайган ошнасини ёнига олиб, гийбат қилишини, ён-атрофдагиларга ўзини «ақлли» кўрсатишини, қилган ишлари билан мақтанишини айтмаса ҳам бўлади. Ўзига бино қўйган ўша «ақлли»нинг хатти-ҳаракати, ўзини тутиши тўйда мен катори кўпчиликнинг кайфиятини бузди. «Ким бўлса ҳам, қаерда ишласа ҳам, аввало, ҳурматини билсин, бошқаларни ҳам ҳурмат қилишни ўргансин. Зўр бўлса, ўзига...», дея кизишиб, жағига мушт туширмоқчи бўлганлар ҳам топилди. Аммо бунақаларга тенг бўлишнинг ўзи ахлоқлик.

Инсоннинг мол-дунё, обрў ва мансабга эга бўлгани яхши албатта. Аммо шунга яраша тарбияси ва ҳулқи ҳам гўзал бўлиши керак. Бу хусусда алгебра фанининг асосчиси, буюк бобомиз ал-Хоразмийнинг ажойиб тенгламаси бор. Агар инсон яхши ҳулқ соҳиби бўлса, у 1 га тенг. Агар инсон ҳусн соҳиби бўлса, бирнинг ёнига нолни қўш = 10 бўлади. Агар инсон бой бўлса, яна бир нолни қўш = 100 бўлади. Агар насл-насабли бўлса, яна бир нолни қўш = 1000 бўлади. Агар 1 рақами, яъни ҳулқи йўқ бўлса, инсоннинг қиймати йўққа чиқиб, нолларнинг ўзи қолади = 000.

Хулоса шуки, «1»имизни йўқотиб қўймайлик, йўқса ҳамма қилганларимиз «0» га тенг бўлиб, жамиятдаги ўрнимиз ҳам йўқолади.

Фазлидин РЎЗИБОЕВ.

